

להבין את האויב

ספרו של אורי גולדברג "לחשוב שיעית" (בהוצאת האוניברסיטה המשודרת) הוא ניסיון מבורך לשפוך אור על השיעים שתופסים כיום את רוב תשומת הלב הביטחונית שלנו

"האמאם ה-12", וחזרתו הצפויה באחרית הימים בתפקיד המשיח (מהדי) שישליט צדק עלי אדמות.

האמאם שימש מנהיגה הרוחני של השיעה, ומשמעות היעלמותו היא שההיסטוריה כולה היא "תקופה של היעדר". במילים אחרות: על פי הדוקטרינה השיעית, השיעים נמצאים במצב ביניים של אי־ודאות שבו כל אמת שהשיעי מצליח להשיג בשכלו אינה נהנית ממעמד מוחלט, חוץ מהאמת הדתית הבסיסית בנוגע לקיום האלוהים.

השיעה באיראן, בלבנון ובעיראק

בספר נכתב שהשיעה באיראן, המדינה השיעית הגדולה ביותר, מתקיימת בשלושה מרחבים: מרחב הקהילה האינטימי, מרחב המדינה ומרחב התנועה החוצה גבולות. העיקרון המארגן הוא "עקרון החינוך" שלפיו שלושת המרחבים מקיימים ביניהם מערכת יחסים סבוכה סימולטנית של שיתוף פעולה, אך גם של עימות ושל תחרות. כך, כאשר ניסה שליט איראן מוחמד רזא שאה פהלווי להשליט את המדינה על הדת, הוא הצית נגדו את מהפכת 1979 שהעלתה את אנשי הדת לשלטון. החינוך הזה, כלומר היכולת לחיות עם ניגודים, מסביר לדעת מחבר הספר גם את התנהלותה של איראן בנושא הגרעין.

בפרקים העוסקים בלבנון מתאר הספר את הפיכת השיעים לגורם מרכזי שם. הוא מדגיש את ריבוי הפנים של חזבאללה, הרואה עצמו ארגון שיעי, מפלגה פוליטית לבנונית ותנועה בעלת מסר פאן־ערבי.

לעומת זאת, הפרק העוסק בעיראק מדגיש את הפיצול בין אנשי הדת בערי הקודש נגף

שעיצבה את תפיסת עולמה מאז ועד היום. הגורם השני בעיצוב התפיסה הזאת, שעומד גם בבסיס הניתוח של הספר, הוא היעלמותו של הירוש ה-11 של עלי, הידוע יותר בתואר

החזבאללה רואה עצמו ארגון שיעי, מפלגה פוליטית לבנונית ותנועה בעלת מסר פאן־ערבי

מאיר ליטסק

פרופסור בחוג להיסטוריה של המזרח התיכון וראש המרכז ללימודים איראניים באוניברסיטת תל אביב

מבוא

מאז פלישת ארה"ב לעיראק ב-2003 ועד לטלטלה הערבית של העת הזאת נדמה היה שהשיעים הם הכוח הדינמי והעולה במזרח התיכון למרות היותם מיעוט. ספרו של אורי גולדברג "לחשוב שיעית" (האוניברסיטה המשודרת, הוצאת מודן וההוצאה לאור של משרד הביטחון, 2012) הוא ניסיון מבורך להסביר חלק ממאפיינייה של השיעה בתחומי הדת והתרבות. זהו ספר מקורי שמאתגר את החשיבה, גם אם לא תמיד מסכימים עם קביעותיו. נקודת המוצא המתודולוגית שלו היא שאמונה ודתיות מילאו תפקיד חשוב בהתנהלות השיעים במהלך ההיסטוריה, אך זאת בלי לשלול את ההשפעה של צרכים כלכליים, של כוח היסטורי ושל אינטרסים פרקטיים.

מיהם השיעים?

השיעה היא הזרם שהפסיד במאבק על ההנהגה לאחר מות הנביא מוחמד - תבוסה

שרידי מכונית תופת בלב כרבלא. הקורבנות - עולי רגל שיעים ◀ מפלישת ארה"ב לעיראק ב־2003 ועד לטלטלה הערבית של העת הזאת נדמה היה השיעיים הם הכוח הדינמי והעולה במזרח התיכון למרות היותם מיעוט

אסיה אלא ממזרח אנטוליה. עמ' 64 - הקהילה הנוצרית בלבנון לא נקראת גם מארונית. המארוניים הם עדה נוצרית אחת מתוך ארבע קהילות נוצריות. עמ' 65 - המארוניים לא היו חלוצי הלאומיות הערבית. אם כבר היו אלה היוונים אורתודוקסים. עמ' 68 - זו טעות לקבוע שהמדרסות בנג'ף ובכרבלא לא פעלו במשך אלף שנה. בפועל מדובר בפחות מ־200 שנה. עמ' 98 - אייתוללה מוחמד באקר א־צדר הוא לא הסבא של מוקתדא צדר אלא קרוב משפחה רחוק. כמו כן רצוי מאוד שספר שיוצא לאור במסגרת האוניברסיטה המשודרת ילווה ברשימת מקורות וביבליוגרפיה מומלצת להרחבת הקריאה בעבור הקורא הלא מומחה.

האידיאולוגי של המשטר באיראן. כמו כן חבל שיש בספר לא מעט אי־דיוקים עובדתיים. הנה דוגמאות לכמה מהם: עמ' 24 - עלי לא מת, אלא נרצח. עמ' 28 - הספאווים לא הגיעו לאיראן ממרכז

וכרבלא ובין בני השבטים והאוכלוסייה העירונית שרצו להשתלב במדינה העיראקית. הפיצול הזה הקשה על השיעיים לתרגם את עליונותם המספרית לכוח פוליטי עד 2003. גם היום, לאחר שהפכו לגורם הדומיננטי בעיראק, הם מפוצלים מסיבות ארגוניות ואידיאולוגיות.

גם היום, לאחר שהפכו לגורם הדומיננטי בעיראק, השיעיים מפוצלים מסיבות ארגוניות ואידיאולוגיות

מה חסר בספר

כאמור, זהו ספר מעניין ומקורי. עם זאת, חסרה התייחסות לשתי נקודות חשובות להבנת השיעה המודרנית. האחת, היא ניצחון כוחות העוול על כוחות הצדק מאז נגולה הירושה מעלי, ובמיוחד לאחר מות בנו חוסיין בקרב כרבלא ב־680 - סוגיה העומדת בבסיסה של ראיית העולם השיעית. השנייה, היא היעדרו של ניתוח הדוקטרינה של שלטון חכם ההלכה (ולאית אל־פקיה) של ח'ומייני שהיא הבסיס